

Contents lists available at ThaiJO

วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร

INTERDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES AND COMMUNICATION JOURNAL

journal homepage : <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/ISSC>

ความทรงจำเกี่ยวกับความตาย: ภาพถ่ายพิธีงานศพ เรื่องเล่า และการนิยามความเป็นชุมชน จินตนาบว

วีรณัฐ สัจจาสัย¹ และ กันปนัท เบญจนาเวศ²

Weranud Satjasai and Kampanart Benjanavee

¹⁻² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University

E-mail: kampanart.b@rbru.ac.th *Corresponding Author

Article History

Received; 19-07-2026; Revised;
19-09-2026; Accepted; 20-09-2026
<https://doi.org/10.14456/issc.2026.40>

คำสำคัญ:

ความตาย; ภาพถ่าย; ความทรงจำ; พิธี
งานศพ; ชุมชนจินตนาบว

บทคัดย่อ

บทนำ: พิธีงานศพสะท้อนความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายและการให้ความหมายต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีชีวิตกับผู้ล่วงลับในแต่ละสังคม อย่างไรก็ตาม การศึกษาวัฒนธรรมความตายมักมุ่งพิจารณาในช่วงระหว่างพิธีงานศพ มากกว่าความหมายที่ดำรงอยู่ภายหลังพิธี **วัตถุประสงค์ของการวิจัย:** เพื่อวิเคราะห์กระบวนการวางกรอบ-องค์ประกอบของภาพถ่ายและเรื่องเล่าเกี่ยวกับภาพถ่ายพิธีงานศพในฐานะวัตถุแห่งความทรงจำในอดีตที่สะท้อนต่อวัฒนธรรมของเกี่ยวกับความตายและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจินตนาบวในกรณีของชุมชนจินตนาบว จังหวัดจันทบุรี **ระเบียบวิธีวิจัย:** การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานแนวคิดชาติพันธุ์วรรณา โดยวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างเรื่องเล่าความทรงจำกับภาพถ่ายพิธีงานศพของคนในชุมชนจำนวนสามครอบครัว **ผลการวิจัย:** พบว่าความทรงจำที่มีต่อภาพถ่ายพิธีงานศพพิจารณาได้สองด้าน ด้านแรก ภาพถ่ายทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์ของพิธีงานศพโดยการวางกรอบภาพและการจัดองค์ประกอบของวัตถุสะท้อนความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายในวัฒนธรรมของชุมชนจินตนาบว ด้านที่สอง เรื่องเล่าความทรงจำเกี่ยวกับภาพถ่ายสะท้อนการให้ความหมายต่อความตายผ่านความสัมพันธ์แบบลำดับชั้นในวงศ์ตระกูลและความสัมพันธ์แบบชุมชน ซึ่งเป็นมิติของความหมายที่อยู่เหนือองค์ประกอบซึ่งปรากฏในภาพถ่าย **สรุป:** ทั้งสองด้านแสดงให้เห็นว่าภาพถ่ายมิได้เป็นเพียงหลักฐานของพิธีกรรมในอดีต แต่เป็นพื้นที่ที่ความทรงจำและความหมายเกี่ยวกับความตายได้รับการสืบทอด ตีความ และประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจินตนาบว

MEMORIES OF DEATH: FUNERAL PHOTOGRAPHS, NARRATIVES, AND THE DEFINING IDENTITY OF THE NONG BUA CHINESE COMMUNITY

Keywords:

Death; Photographs; Memories;
Funeral rites; the Nong Bua Chinese
Community

ABSTRACT

Introduction: Funeral rituals reflect beliefs about the afterlife and shape the meanings attached to relationships between the living and the deceased across societies. However, studies of death culture have tended to focus on the period of funeral rituals rather than on meanings that persist afterward.

Objective: This study analyzes the framing and compositional processes of funeral photographs and the narratives surrounding them as objects of past memory, reflecting cultural meanings of death and the construction of Chinese community identity in Nong Bua Community, Chanthaburi Province.

Methods: This qualitative study adopts an ethnographic approach, analyzing connections between memories narrated by community members and funeral photographs collected from three families in Nong Bua Community.

Results: Memories associated with funeral photographs can be examined from two dimensions. First, photographs function as historical witnesses to funeral rituals. Through framing and the arrangement of objects within the images, photographs convey beliefs about the afterlife embedded in the cultural practices of the Nong Bua Chinese community. Second, narratives of memories associated with the photographs reveal meanings of death constructed through hierarchical relationships within the family lineage and within the community. These meanings extend beyond the visual elements represented in the photographs. **Conclusion:** These two dimensions demonstrate that funeral photographs are not merely records of past rituals but also sites where memories and meanings of death are transmitted, interpreted, and reconstructed, thereby contributing to the construction of Chinese community identity.

1. บทนำ

พิธีงานศพได้พัฒนาขึ้นในฐานะวิธีการแสดงความเคารพต่อผู้ตายในแบบของตนเอง ซึ่งความแตกต่างของการจัดการพิธีงานศพถือเป็นภาพสะท้อนถึงความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายของมนุษย์ในแต่ละสังคม โดยความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้จะมีผลต่อการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมและการให้ความหมายเกี่ยวกับความตายระหว่างคนที่อยู่บนโลกและอยู่ในปรโลก (Namphet, 2023^[9]; Saensra et al., 2024)^[15] โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมของงานศพกับวัฒนธรรมเกี่ยวกับความตายของสังคมจีน ซึ่งปรากฏข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามในการไว้อาลัยที่เข้มข้นโดยเชื่อมโยงกับความเชื่อในการช่วยให้ดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดี และหลีกเลี่ยงการนำโชคร้ายมาสู่ครอบครัวที่ยังอยู่บนโลก (Na, 2024)^[8]

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีงานศพของชาวจีนในสังคมไทยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มักถูกพิจารณาในช่วง ‘ระหว่าง’ พิธีงานศพ เช่น งานศึกษาในประเด็นอิทธิพลจากความเชื่อและวัฒนธรรมอื่นที่มีต่อพิธีงานศพของชาวจีน (Lei et al., 2016^[6]; Suphathit et al., 2016)^[19] และประเด็นความเปลี่ยนแปลงของลักษณะและรูปแบบของพิธีงานศพ (Kerdsap, 1997^[5]; Huang & Suk-erb, 2020)^[4] อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจเพียงในช่วง ‘ระหว่าง’ พิธีงานศพอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของความตายของชาวจีนในสังคมไทยได้อย่างลึกซึ้ง ทำให้การสร้างความรู้ความเข้าใจในช่วง ‘ภายหลัง’ พิธีงานศพ อาจเป็นการนำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ผู้คนสามารถตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามต่อความทรงจำของตนเองที่เคยได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์ในพิธีงานศพ โดยหนึ่งวิธีการทบทวนความทรงจำของผู้คนต่อเหตุการณ์ในอดีต คือการอาศัยภาพถ่ายในฐานะประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถทบทวนความทรงจำของตนเองและร้อยเรียงเรื่องราวออกมาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต ทั้งนี้จากการสำรวจสถานการณ์ของชุมชนจีนหนองบัว (situation review) ทำให้พบความสำคัญของบริบทนี้ในแง่ของความเป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ของชาวจีนโพ้นทะเลที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน (Songsiri, 2018)^[16] โดยคำบอกเล่าจากคนในชุมชนระบุว่าชุมชนแห่งนี้ก่อรูปเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นชุมชนชาวจีนที่เฉพาะตัว สะท้อนผ่านความทรงจำเกี่ยวกับความเชื่อ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา สถานที่ อาหาร และพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมชาวจีนมาตั้งแต่อดีต ตลอดจนการบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญในอดีตผ่านภาพถ่าย ภาพวาด สิ่งของเครื่องใช้ และโครงสร้างอาคารบ้านเรือนภายในชุมชนที่เกี่ยวกับพิธีงานศพ จึงมีความน่าสนใจต่อการสร้างความเข้าใจในช่วง ‘ภายหลัง’ พิธีงานศพของกรณีศึกษา

ดังนั้น เพื่อสร้างความเข้าใจต่อความหมายของความตายที่ดำรงอยู่ภายหลังพิธีงานศพในกรณีของชุมชนจีนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี งานวิจัยนี้จึงตั้งคำถามต่อกระบวนการวางกรอบ-องค์ประกอบและเรื่องราวเกี่ยวกับภาพถ่ายพิธีงานศพว่าสะท้อนการให้ความหมายต่อความตายและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจีนหนองบัวอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์กระบวนการวางกรอบ-องค์ประกอบของภาพถ่ายและเรื่องราวเกี่ยวกับภาพถ่ายพิธีงานศพในฐานะวัตถุแห่งความทรงจำในอดีตที่สะท้อนต่อวัฒนธรรมของเกี่ยวกับความตายและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจีนในกรณีของชุมชนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผสานกับแนวทางการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) โดยเน้นการวิเคราะห์เชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของผู้คน เรื่องเล่าความทรงจำในอดีต และภาพถ่าย ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาพถ่าย ในฐานะวัตถุศึกษาหลักของการวิจัยนี้ โดยการค้นหาและรวบรวมคลังภาพถ่ายทั้งของส่วนบุคคลและสาธารณะที่ได้รับการอนุญาตอย่างเป็นระบบ (Edwards, 1999)^[3] 2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ทางเอกสารชั้นต้น (primary data) หรือหลักฐานข้อมูลดิบที่ยังไม่ผ่านการตีความหรือการวิเคราะห์จากบุคคลที่สาม ซึ่งมีความสำคัญต่อการยืนยันข้อเท็จจริง 3) การเก็บรวบรวมข้อมูลทางเอกสารชั้นรอง (secondary data) หรือเอกสารที่ผ่านการตีความและวิเคราะห์แล้ว เพื่อเน้นการสร้างภูมิหลังของบทวิเคราะห์และบริบททางประวัติศาสตร์ให้กับงานวิจัย และสุดท้ายการรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ผ่านชุดคำถามเกี่ยวกับความทรงจำประสบการณ์ ความรู้สึก และเรื่องราวเกี่ยวกับภาพถ่ายในอดีต (Pink, 2006)^[12] ทั้งนี้ การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยนี้เน้นกลุ่มเจ้าของภาพถ่ายซึ่งมีประสบการณ์ตรงและมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยมีเป้าหมายของจำนวนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักอยู่ที่ 6 คนจาก 3 ครอบครัว ซึ่งเพียงพอต่อการตรวจสอบข้อมูลที่รอบด้าน นอกจากนี้ ใช้การตรวจสอบข้อมูลเน้นที่การพิจารณาข้อมูลหลายชุด การเก็บข้อมูลหลายแบบ และการเก็บข้อมูลหลายคน (data triangulation) พร้อมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านการนำข้อมูลทั้งหมดมาใส่รหัส (code) ตามด้วยถอดรหัส (decode) เพื่อจัดระเบียบและเชื่อมโยงข้อมูลสำหรับการทำความเข้าใจคำถามการวิจัย (Pothisita, 2019)^[13]

4. การทบทวนวรรณกรรม

การสำรวจองค์ความรู้เพื่อช่วยทำความเข้าใจต่อกระบวนการวางกรอบ-องค์ประกอบของภาพถ่ายและเรื่องเล่าเกี่ยวกับภาพถ่ายภายในงานนี้ ประกอบด้วย หนึ่ง แนวคิดว่าด้วยภาพถ่ายในฐานะประจักษ์พยาน (Photograph as Witness) ภาพถ่ายในทางสังคมศาสตร์ มิได้ดำรงอยู่บนฐานสถานะความจริงเชิงวัตถุ ที่บันทึกประวัติศาสตร์อย่างปราศจากอคติ หากแต่เป็นสื่อกลางที่ถูกตีความและให้คุณค่าผ่านตัวกรอง (filters) เชิงทัศนคติ อารมณ์ความรู้สึก และประสบการณ์เฉพาะบุคคล ส่งผลให้ภาพถ่ายสามารถสื่อความหมายที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมของผู้รับสาร ความสำคัญของภาพถ่ายจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเล่าเรื่องที่สร้างประสบการณ์ร่วมและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาพถ่าย ช่างภาพ และผู้ชม (Chatudomphol, 2017)^[2] ทั้งนี้ กระบวนการรับรู้ของผู้ชมถูกกำหนดโดยตรงผ่าน ‘การวางกรอบของภาพ’ (Framing) ซึ่งสะท้อนสถานะผู้กระทำของการช่างภาพในการเลือกสรรองค์ประกอบ วัตถุ ตลอดจนการครอบตัดหรือปรับแต่งภาพ (MoMA, n.d.)^[7] ปฏิบัติการนี้แปรเปลี่ยนภาพถ่ายให้ทำหน้าที่สองลักษณะ คือเป็นทั้ง ‘ประจักษ์พยาน’ (witness) ของเหตุการณ์ที่ช่างภาพประสบ และวัตถุที่ ‘ถูกทำให้เป็นประจักษ์พยาน’ (witnessed) เพื่อส่งความหมายและประสบการณ์เฉพาะที่ถูกจัดวางไว้ (Strassler, 2010^[18]; Borggreve, 2022)^[1] ดังนั้น สถานะของภาพถ่ายจึงมีลักษณะทวิลักษณ์ที่เป็นทั้งบันทึกทางประวัติศาสตร์และวัตถุเชิงวัฒนธรรมที่ถูกสร้างความหมายขึ้นใหม่ผ่านกระบวนการจัดการวางกรอบ-องค์ประกอบของผู้บันทึก ซึ่งการทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เรื่องราว และความทรงจำของผู้คนในอดีตผ่านระเบียบวิธีทางภาพถ่ายในลักษณะนี้ ยังไม่ถูกนำมาศึกษาในกรณีของชุมชนจีนในจังหวัดจันทบุรีอย่างเป็นระบบ ถือเป็นช่องว่างทางความรู้ (knowledge gap) ที่ต้องเติมเต็ม และสองความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี ที่ผ่านมา จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับอัตลักษณ์และความเป็นชุมชนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี สามารถจำแนกองค์ความรู้ออกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ประเด็นแรกคือ ชุมชนในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งพบหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับรากเหง้าของชุมชนเกษตรกรรมชาวจีนแต่จิวมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (Songsiri, 2018)^[16] ประเด็นที่สองคือ การเปลี่ยนผ่านอัตลักษณ์สู่การเป็นชุมชนชนมแปลก สะท้อนพลวัตวิถีชีวิตของคนที่เคยทำประมงพื้นบ้านและทำพลอย ที่หันมาหิบบกเรื่องราวของชนมพื้นบ้านอย่างชนมควยลิงมาเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยว (Osodcharoen, 2018^[11]; Orachun et al., 2021)^[10] และประเด็นที่สามซึ่งเป็นกลุ่มงานใหญ่ที่สุด คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่มุ่งเน้นการขับเคลื่อนนโยบายการท่องเที่ยว การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ และการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานภูมิปัญญาเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานราก (Rattanopat et al., 2024^[14]; Sotwitee et al., 2022)^[17] อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนหนองบัวจะได้รับความสนใจในเชิงวิชาการ ทว่าผลการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่เพียงมิติเชิงพาณิชย์และประโยชน์ใช้สอย ผ่านเรื่องราวของอาหาร ชนมท้องถิ่น และการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ หากแต่ยังขาดการทำ

ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในมิติประวัติศาสตร์เชิงลึกและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่แท้จริงของผู้คน ความถักทอที่ส่งผลให้ประเด็นเรื่องรากเหง้าและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็น ‘ชุมชนชาวจีนหนองบัว’ กลายเป็นช่องว่างทางความรู้ (knowledge gap) สำคัญที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ และเป็นหมุดหมายที่งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งมั่นจะเข้าไปเติมเต็มต่อไป

5. ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ แบ่งการพิจารณาออกเป็นสามประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ความตายที่ปรากฏในภาพถ่าย การพิจารณาภาพถ่ายเกี่ยวกับพิธีงานศพในอดีตของชุมชนจีนหนองบัว ส่วนนี้เน้นการวิเคราะห์ว่ากระบวนการวางกรอบ-องค์ประกอบของภาพถ่ายเกี่ยวกับพิธีงานศพเหล่านั้นเป็นอย่างไร ทั้งนี้ การนำเสนอชุดภาพถ่ายจากชุมชนจีนหนองบัว จะนำมาจากชุดภาพถ่ายที่ถูกถ่ายและจัดเก็บไว้โดยสมาชิกของครอบครัวที่ลงหลักปักฐานและอยู่อาศัยที่ชุมชนจีนหนองบัวมาหลายชั่วอายุคน จำนวนทั้งสิ้น 3 ครอบครัว ประกอบด้วย

1.1 ชุดภาพถ่ายของครอบครัว A (นามสมมติ) ถือเป็นหนึ่งตระกูลครอบครัวเก่าแก่ของชุมชนจีนหนองบัว ซึ่งปัจจุบันสมาชิกหลักของครอบครัวประกอบอาชีพค้าขายขนมหวานอยู่ในชุมชนจีนหนองบัว สำหรับชุดภาพถ่ายพิธีศพของผู้อาวุโสที่ล่วงลับที่สำคัญ มีจำนวนสองภาพถ่าย ดังนี้

ภาพที่ 1-2

พิธีศพของผู้อาวุโสที่ล่วงลับของครอบครัว A (นามสมมติ)

ที่มา: ภาพถ่ายถูกจัดเก็บโดยสมาชิกของครอบครัว A (นามสมมติ)

องค์ประกอบของภาพที่ 1 ซึ่งเป็นภาพถ่ายขาวดำในพิธีศพของผู้อาวุโสที่ล่วงลับแล้วท่านหนึ่งของครอบครัว ปรากฏโรงที่ตั้งศพที่ตั้งอยู่กลางเส้นทางสัญจรของชุมชนที่มีบ้านไม้เรียงรายสองฝั่ง สำหรับแห่ไปประกอบพิธีฌาปนกิจ โรงที่ตั้งศพสร้างด้วยไม้ มีหลังคา เป็นลักษณะสี่เหลี่ยมขนาดความกว้างสามารถครอบโลงศพได้พอดี ประดับตกแต่งด้วยผ้าและพวงหรีด ด้านหน้ามีโต๊ะวางภาพถ่ายของผู้เสียชีวิต พร้อมกระถางธูป ตะเกียง และอุปกรณ์อื่น ๆ สำหรับประกอบพิธีกรรม บริเวณด้านหน้าของภาพมีการจัดวางสำหรับอาหารหลายชุด ประกอบด้วยจาน ชาม ถ้วยชา กระบุง กล้องไม้ และอาหารหลายชนิด มีกระดาชเงินกระดาชทองสำหรับไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งทั้งหมดใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ผู้เสียชีวิต จากการวิเคราะห์กระบวนการวางกรอบของภาพที่ 1 พบว่าองค์ประกอบพื้นที่ส่วนหน้า บริเวณเครื่องไหว้บนพื้น ช่างภาพเลือกวางกล้องในระดับต่ำ เพื่อให้

ความสำคัญกับงานอาหารและเครื่องเซ่นไหว้ที่เรียงรายอยู่บนพื้นถนน การวางกรอบลักษณะนี้เน้นเริ่มต้นจากวัตถุทางวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นปฏิบัติการของพิธีซึ่งเป็นธรรมเนียมจีนโบราณเพื่อส่งดวงวิญญาณ ต่อมาองค์ประกอบพื้นที่ส่วนกลางบริเวณจุดนำสายตาฝั่งขวา คือภาพถ่ายบุคคลผู้ล่วงลับตั้งอยู่บนโต๊ะตัวเล็ก การเลือกวางภาพผู้ล่วงลับไว้ในระนาบเดียวกับเครื่องไหว้ แต่แยกฝั่งชัดเจนด้วยเส้นแบ่งของแสงเงา ช่วยเน้นย้ำถึงศูนย์กลางของพิธีกรรม และองค์ประกอบสุดท้ายคือพื้นที่ส่วนหลัง เผยให้เห็นทิวทัศน์ของชุมชนหนองบัวทั้งบ้านเรือนและเสาไฟฟ้าในอดีต

ในขณะที่ภาพที่ 2 เป็นภาพถ่ายเหตุการณ์ต่อเนื่องจากภาพที่ 1 องค์ประกอบของภาพถ่ายแสดงให้เห็นการประกอบพิธีกรรมไหว้ศพที่ตั้งบริเวณหน้าบ้าน ผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่แต่งกายด้วยชุดสีขาว นั่งคุกเข่าเป็นแถวล้อมรอบเครื่องเซ่นไหว้ที่จัดวางอยู่บริเวณด้านหน้าของโรงที่ตั้งศพ มีภาพของผู้ล่วงลับตั้งอยู่บนเก้าอี้ ภายในพื้นที่ประกอบพิธียังมีเด็กจำนวนหนึ่งยืนมองการประกอบพิธีกรรม ขณะที่ด้านหลังเป็นบ้านเรือนและมีผู้คนเฝ้าดูเหตุการณ์ ทั้งนี้ กระบวนการวางกรอบของภาพที่ 2 ประกอบด้วย องค์ประกอบพื้นที่ส่วนหน้า สะท้อนถึงสถานะที่ช่างภาพเลือกถ่ายจากข้างหลังกลุ่มคน และปล่อยให้เงาร่างด้านหลังของผู้ชมเข้ามาบดบังพื้นที่ส่วนล่างของกรอบภาพ การวางกรอบแบบซ้อนกรอบเช่นนี้ ทำให้ผู้ชมภาพไม่ได้มองเหตุการณ์ตรง ๆ แต่กำลังมองผ่านสายตาของคนในยุคนั้นอีกทีหนึ่ง ต่อมาองค์ประกอบพื้นที่ส่วนกลาง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของภาพเน้นที่กลุ่มคนที่แต่งกายด้วยชุดสีขาวหรือชุดไวทุกข์ตามธรรมเนียมจีน โดยนั่งคุกเข่าล้อมรอบเครื่องไหว้ที่จัดวางอยู่บนพื้น การจัดระเบียบร่างกายของเครือญาติผู้เข้าร่วมที่ก้มลงต่ำเพื่อแสดงความอ่อนน้อมและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม และสุดท้ายองค์ประกอบของการใช้แสงและเงา แสงแดดที่ส่องลงมาทำให้เกิดการตัดกันระหว่างสีขาวของเสื้อผ้าผู้ทำพิธี กับความมืดทึบของเงาร่างผู้สังเกตการณ์ แสงสว่างจับจ้องไปที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม ในขณะที่ความมืดโอบล้อมผู้เฝ้าดู ทำให้เกิดมิติความรู้สึกร่วมในเหตุการณ์

1.2 ชุดภาพถ่ายของครอบครัว B (นามสมมติ) เป็นครอบครัวที่สมาชิกรุ่นแรกย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนหนองบัว คือชาวจีนที่อพยพเข้ามาและสมาชิกโดยส่วนใหญ่ของตระกูลก็มีพื้นฐานทางการค้าขาย เป็นหนึ่งในครอบครัวที่มีฐานะ สำหรับชุดภาพถ่ายพิธีศพของผู้อาวุโสในครอบครัว มีจำนวนสองภาพ ดังนี้

ภาพที่ 3-4

พิธีศพของผู้อาวุโสที่ล่วงลับพร้อมสมาชิกของครอบครัว B (นามสมมติ)

ที่มา: ภาพถ่ายถูกนำเสนอไว้บนฝาผนังบ้านสมาชิกของครอบครัว B (นามสมมติ)

องค์ประกอบของภาพถ่ายชาวตำภาพที่ 3 นี้ เป็นภาพหมู่ของสตรีจำนวนห้าคน ซึ่งแต่งกายด้วยชุดสีขาว นั่งเรียงแถวอยู่ด้านหน้าคูกับโรงที่ตั้งโรงศพสองหลังที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกัน สร้างจากโครงไม้ มีหลังคาซ้อนลดหลั่นประมาณสามชั้น และตกแต่งด้วยดอกไม้เครื่องประดับพิธีศพอย่างประณีต แสดงถึงความตั้งใจของครอบครัวในการจัดพิธีศพให้สมเกียรติแก่ผู้ล่วงลับ โรงตั้งศพด้านหน้ามีภาพถ่ายของผู้ล่วงลับซึ่งเป็นสตรี ส่วนโรงตั้งศพด้านหลังมีภาพถ่ายของผู้ล่วงลับซึ่งเป็นบุรุษ ด้านหน้าของโรงตั้งศพมีโต๊ะสำหรับจัดวางเครื่องประกอบพิธีกรรม ภายในพื้นที่ประกอบพิธีที่มีการตกแต่งด้วยฉากผ้าและเครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงการจัดงานอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ ลักษณะการจัดวางโรงตั้งศพในแนวหน้า-หลัง แทนที่จะวางเคียงกัน อาจสะท้อนข้อจำกัดของพื้นที่ประกอบพิธีในขณะนั้น ทำให้จำเป็นต้องจัดวางโรงตั้งศพในลักษณะซ้อนลำดับกัน ในขณะที่ การพิจารณากระบวนการวางกรอบของภาพที่ 3 ประกอบด้วย องค์ประกอบพื้นที่ส่วนหน้า จัดวางกลุ่มผู้หญิงห้าคนนั่งคุกเข่าเรียงหน้ากระดานในระดับต่ำและสบตาโดยตรงกับกล้อง สะท้อนถึงท่าทางที่นุ่งสงบ นอบน้อม สำหรับเตรียมตัวรับการบันทึกภาพ องค์ประกอบต่อมาคือพื้นที่ส่วนหลัง โดยฉากหลังมีการวางกรอบให้โรงที่ตั้งโรงศพที่สูงใหญ่ตั้งตระหง่านอยู่ด้านหลังกลุ่มสตรี ช่วยเน้นย้ำถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวและการสืบทอดสายสัมพันธ์จากรุ่นสู่รุ่น

องค์ประกอบของภาพถ่ายที่ 4 เป็นภาพถ่ายหมู่ของสมาชิกครอบครัวและเครือญาติที่ถ่ายร่วมกันบริเวณด้านหน้าฮวงซุ้ย ซึ่งเป็นสถานที่ฝังศพตามคติความเชื่อของชาวจีน ฮวงซุ้ยมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงสูง ประกอบด้วยฐานทรงสี่เหลี่ยมและส่วนยอดที่เรียวสูงชันเป็นลำดับ บริเวณฐานด้านหน้ามีแผ่นป้ายจารึกอักษรจีน และเหนือแผ่นป้ายปรากฏภาพถ่ายของผู้ล่วงลับทั้งสองประดับด้วยดอกไม้ สะท้อนการให้เกียรติและการรำลึกถึงผู้ล่วงลับ สำหรับพื้นที่โดยรอบฮวงซุ้ยมีต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นฉากหลัง และมีโรงที่ตั้งโรงศพ ซึ่งเป็นโรงศพแบบจีนหรือโรงจำปาตั้งอยู่ทั้งสองด้านของฮวงซุ้ย โดยมีโรงตั้งศพจำนวนสองโรงด้านหน้าฮวงซุ้ยปรากฏสมาชิกในครอบครัวหลายช่วงวัย จัดวางตำแหน่งในการถ่ายภาพอย่างเป็นระเบียบ โดยแถวหน้านั่งกับพื้นประกอบด้วยผู้หญิงและเด็ก ขณะที่ผู้ชายยืนเรียงอยู่ด้านหลัง การแต่งกายของบุคคลส่วนใหญ่เป็นเสื้อผ้าสีขาว ซึ่งเป็นสีที่สื่อถึงการไว้ทุกข์ตามธรรมเนียมของชาวจีน ทั้งนี้ กระบวนการวางกรอบของภาพที่ 4 ประกอบด้วย องค์ประกอบหลักของภาพคือฮวงซุ้ยทรงสูงตระหง่านที่มีลักษณะเป็นชั้น ๆ ตั้งอยู่กึ่งกลางภาพซึ่งนำสายตาในแนวดิ่งดึงดูดความสนใจขึ้นสู่ด้านบน ขณะเดียวกันการจัดวางกลุ่มสมาชิกเครือญาติคุกเข่าและยืนเรียงเป็นแถวแนวนอนที่ฐานด้านล่าง ช่วยสร้างสมดุลเชิงรูปทรงสามเหลี่ยม ซึ่งมีสะท้อนให้เห็นแง่มุมของความหมายในการสื่อถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของสมาชิกในตระกูล ต่อมาองค์ประกอบฉากหลังของภาพ คือทิวไม้ใหญ่ที่ร่มครึ้มและหนาทึบ สะท้อนบริบทพื้นที่ซึ่งปรากฏแมกไม้โอบล้อมรอบตัวเจดีย์และกลุ่มเครือญาติที่สวมชุดสีขาว เพื่อขับเน้นให้พื้นที่ประกอบพิธีกรรมดูมีความสำคัญและความหมาย

1.3 ชุดภาพถ่ายของครอบครัว C (นามสมมติ) อีกหนึ่งครอบครัวเก่าแก่ของชุมชนจีนหนองบัว โดยที่สมาชิกรุ่นแรกอพยพมาจากประเทศจีนร่วมกับคนไทยเชื้อสายจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชน ซึ่งสมาชิกหลักของครอบครัวเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแบบจีนภายในชุมชน ทั้งนี้ ได้บันทึกชุดภาพถ่ายฮวงซุ้ยและเจดีย์บรรจุอัฐิของผู้อาวุโสที่ล่วงลับที่สำคัญ มีจำนวนสองภาพถ่าย ดังนี้

ภาพที่ 5-6

ภาพฮวงซุ้ยและเจดีย์บรรจุอัฐิของผู้ลาวลับที่ล่งลับของครอบครัว C (นามสมมติ)

ที่มา: ภาพที่ถ่ายโดยสมาชิกกลุ่มปัจจุบันของครอบครัว C (นามสมมติ)

ภาพที่ 5 แสดงภาพของฮวงซุ้ยหรือหลุมศพแบบจีนที่ตั้งอยู่บนเนินดินภายในพื้นที่ป่าที่เงียบสงบ ฮวงซุ้ยก่อสร้างตามรูปแบบสถาปัตยกรรมสุสานจีนดั้งเดิม ประกอบด้วยกำแพงปูนโค้งทั้งสองด้านที่โอบล้อมพื้นที่ฝังศพ และมีแผ่นจารึกอักษรจีนอยู่บริเวณกึ่งกลาง ซึ่งใช้บันทึกข้อมูลของผู้ล่งลับตามธรรมเนียมการฝังศพของชาวจีน ทั้งนี้ บริเวณด้านหน้าหลุมศพปรากฏเครื่องประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ผลไม้ อาหาร น้ำดื่ม รูป เทียน กระดาษเงินกระดาษทอง และเครื่องเซ่นไหว้อื่น ๆ นอกจากนี้ ยังพบกระดาษสีรูปทรงกลมและกระดาษสีลักษณะเป็นสายรุ้งโปรยอยู่ทั่วบริเวณเนินดินของฮวงซุ้ย ซึ่งเป็นร่องรอยของการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน ในขณะที่กระบวนการวางกรอบจากภาพที่ 5 ประกอบด้วย หนึ่ง การวางกรอบมุมกว้างและการจัดจุดศูนย์กลาง ผ่านการเลือกใช้เลนส์มุมกว้างเพื่อเก็บทัศนียภาพทั้งหมดของพื้นที่ โดยจัดวางให้แผ่นป้ายหินจารึกและเครื่องไหว้ขยับขึ้นมาอยู่ตรงระนาบกลางค่อนข้างไปทางหน้า โครงสร้างปีกคอนกรีตสองข้างของฮวงซุ้ยทำหน้าที่เป็นเส้นนำสายตาทรงโค้งโอบล้อมเครื่องเซ่นไหว้ ดึงความสนใจให้พุ่งตรงไปยังพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สอง การใช้สีที่ตัดกัน เผยให้เห็นความสดของกระดาษสีที่โปรยอยู่บนเนินดิน และพุ่มฉัตรกระดาษบนป้ายหิน ซึ่งตัดกับสีเขียวข่มของผืนป่าธรรมชาติรอบด้าน สีเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่ส่งสัญญาณอย่างชัดเจนถึงการคงอยู่ของพิธีกรรม และสุดท้าย องค์ประกอบเชิงพลวัต จากการบันทึกจังหวะที่มีความรู้สึกรู้น้ำตาที่กระจายลอยอยู่หน้าป้ายหิน ซึ่งช่วยเติมเต็มมิติทางความรู้สึกทำให้ภาพมีมิติของเวลาของพิธีกรรมที่เสมือนกำลังดำเนินอยู่

ส่วนภาพถ่ายเจดีย์บรรจุอัฐิในภาพที่ 6 องค์ประกอบด้านหน้าของเจดีย์ประดับด้วยกรอบสีทอง ภายในกรอบบรรจุภาพถ่ายขาวดำจำนวนสองภาพ ประกอบด้วยภาพบุคคลสูงอายุชายและหญิง และอีกภาพเป็นภาพหมู่ของสมาชิกในครอบครัว และมีเศษผ้าสีแดงปิดไว้บริเวณด้านล่างของภาพ ภาพทั้งหมดติดตั้งไว้ด้านหน้าของเจดีย์เพื่อแสดงตัวตนของผู้ล่งลับ บริเวณฐานของเจดีย์เป็นแผ่นหินสีดำที่สลักข้อความภาษาไทยและภาษาจีน ระบุชื่อผู้ล่งลับและมีผ้าสีแดงปิดไว้บริเวณด้านล่างขวา หากพิจารณากระบวนการวางกรอบของภาพที่ 6 ประกอบด้วย หนึ่ง การวางกรอบในเชิงสถาปัตยกรรม โดยให้เจดีย์บรรจุอัฐิอยู่กึ่งกลางอย่างสมมาตร เผยให้เห็นการซ้อนทับของกรอบถึงสามชั้น การจัดองค์ประกอบเช่นนี้ทำหน้าที่ตอกย้ำความสำคัญของภาพถ่ายอดีตที่เป็นเสมือนศูนย์กลางความทรงจำของอนุสรณ์สถานนี้ สอง การเชื่อมโยงภาพถ่ายสองมิติเวลาร่วมกัน ด้านบนเป็นภาพของบรรพบุรุษ ส่วนด้านล่างเป็นภาพหมู่ของเครือญาติในอดีต การวางกรอบภาพถ่ายสองใบนี้ซ้อนกันในแนวตั้งเป็นการย้อนยุคกาลเวลาเพื่อแสดงภาพตัวแทนของสายสัมพันธ์ตระกูลที่สมบูรณ์ และสาม การวางกรอบเชิงอักษร

ด้านล่างของภาพเปิดพื้นที่ให้เห็นแผ่นหินอ่อนสีดำจารึกชื่อตระกูล พร้อมรายนามเครือญาติอย่างชัดเจน การวางกรอบให้ข้อความภาษาไทยอยู่คู่กับอักษรจีนในวงเล็บทำหน้าที่เป็นตัวกรองที่ช่วยตรึงความหมายของภาพถ่ายไม่ให้เลื่อนไหล

โดยสรุป การวิเคราะห์กระบวนการวางกรอบและองค์ประกอบของภาพถ่ายพิธีศพในชุมชนจีนหนองบัวข้างต้น สะท้อนว่าภาพถ่ายทำหน้าที่เป็น ‘วัตถุแห่งความทรงจำ’ ที่บันทึกปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม การเลือกวางกรอบภาพ ล้วนเป็นเทคนิคเชิงสายตาที่เปลี่ยนเหตุการณ์ส่วนตัวให้เป็นประจักษ์พยานความทรงจำร่วมของตระกูล และชุมชน กระบวนการเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความตายไม่ใช่จุดจบ แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่สภาวะบรรพบุรุษผู้คอยปกป้องดูแลลูกหลาน และเป็นการดำรงสายสัมพันธ์ของเครือญาติให้ดำรงอยู่เหนือความตาย ในขณะเดียวกัน องค์ประกอบภายในภาพยังบันทึกการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นจีนหนองบัวที่สืบไหลและมีพลวัต ผ่านการปรับเปลี่ยนวัตถุเชิงพิธีกรรม การผสานคติพุทธ-ไทยเข้ากับธรรมเนียมจีน ตลอดจนการจารึกภาษาแบบทับซ้อน

2. ความทรงจำเกี่ยวกับ ‘ความตาย’ ในรูปถ่าย นอกเหนือจากการวิเคราะห์กระบวนการวางกรอบ-องค์ประกอบภาพถ่ายข้างต้นแล้ว การพิจารณาถึงเรื่องราวของภาพถ่ายพิธีงานศพในฐานะวัตถุแห่งความทรงจำในอดีตในงานศึกษานี้ ยังถูกพิจารณาควบคู่กับเรื่องเล่าเกี่ยวกับภาพถ่ายพิธีงานศพทั้งสามชุดในกรณีชุมชนจีนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี ทั้งนี้ การพิจารณาเรื่องเล่าความทรงจำเกี่ยวกับความตายในภาพถ่ายโดยสมาชิกในครอบครัวทั้งสามชุดภาพถ่าย เรียงตามลำดับชุดภาพถ่ายข้างต้น ดังนี้

2.1 เรื่องเล่าจากชุดภาพถ่ายของครอบครัว A (นามสมมติ) คุณ A (นามสมมติ) สมาชิกรุ่นปัจจุบันของครอบครัว เล่าว่าทั้งภาพดังกล่าวเป็นภาพที่ได้เก็บสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ เป็นภาพงานศพของกงซึ่งเป็นพ่อของคุณย่า โดยเสียชีวิตไปก่อนคุณ A จะเกิด เหตุการณ์ในภาพประมาณการว่าเป็นช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 เล็กน้อย โดยเป็นภาพที่ถ่ายด้วยกล้องของญาติตนเองที่ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว ญาติที่เป็นผู้ถ่ายมีอาชีพเป็นทหารเรือ และมีร้านตัดผมที่เปิดภายในชุมชน มีความชื่นชอบการถ่ายภาพเป็นงานอดิเรกจึงได้ซื้อกล้องถ่ายรูปไว้ถ่ายภาพสมาชิกและบรรยากาศบ้านของครอบครัว จากความตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์คุณ A ว่า

“เป็นช่วงที่จะเคลื่อนย้ายศพไปเผายังวัดหนองบัว คนสมัยก่อนจะตั้งศพที่บ้าน การตั้งศพก็จะประมาณสี่ห้าวันแล้วแต่ละบ้านจะกำหนด ก่อนจะเคลื่อนไปเผาก็จะยกออกมาตั้งข้างนอก แล้วก็จะทำพิธีไหว้ เพื่อจะไหว้บอกผีหรือสิ่งต่าง ๆ ก่อนที่จะนำไปเผาที่เชิงตะกอน จะมีอาหารหวานคาวเครื่องสังฆทานต่าง ๆ นำมาเป็นเครื่องประกอบพิธีในการไหว้ จะเป็นพิธีลักษณะจีนผสมไทย โรงที่ตั้งศพก็จะทำขนาดเล็กใหญ่ตามฐานะ ภาพที่ลูกหลานและญาติพี่น้องที่อาจจะจะเป็นสายตรงหรือสายหนึ่ง สายสอง สายสาม ใส่ชุดขาวนั่งรวมตัวกันเพื่อไหว้ส่งบรรพบุรุษกลับบ้านเก่า หากเป็นญาติสายตรงจะใส่ชุดขาว แต่ที่บ้านไม่ได้เน้นว่าต้องเป็นผ้าป่านแบบงเต็กของจีน คนส่วนใหญ่ก็จะใส่แบบในภาพ ในส่วนตรงกลางของภาพที่เป็นผู้หญิงจะเป็นลูกสาวของกง... ซึ่งก็คือย่า และจากในภาพผู้ชายที่นั่งด้านขวาของย่าก็คือพ่อ ที่เหลือก็จะเป็นลูกหลานและญาติ”

(คุณ A [นามสมมติ], Personal communication, 2026)

เรื่องเล่าของคุณ A ทำให้ทราบข้อมูลสำคัญที่ไม่สามารถสังเกตได้จากภาพถ่ายเพียงอย่างเดียว กล่าวคือทำให้สามารถระบุตัวบุคคลผู้ล่วงลับได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของครอบครัว และยังช่วยระบุช่วงเวลาของเหตุการณ์ว่าเกิดขึ้นก่อน พ.ศ. 2500 เล็กน้อย นอกจากนี้ ยังทำให้ทราบที่มาของภาพว่าเป็นภาพที่บันทึกโดยญาติของครอบครัวผู้มีความสนใจด้านการถ่ายภาพ แม้จะมีใช้ช่างภาพอาชีพก็ตาม เรื่องเล่านี้ทำให้ภาพถ่ายมีคุณค่าในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของครอบครัว และสะท้อนให้เห็นบทบาทของการถ่ายภาพในการเก็บรักษาความทรงจำของชุมชนจีนหนองบัวในอดีต นอกจากนี้ เรื่องเล่ายัง

ช่วยอธิบายลำดับขั้นของพิธีกรรม ที่ภาพเพียงอย่างเดียวไม่สามารถอธิบายได้ โดยทำให้ทราบว่าภาพแรกเป็นช่วงก่อนเคลื่อนย้ายศพจากบ้านไปยังวัดหนองบัวเพื่อประกอบพิธีฌาปนกิจ ซึ่งก่อนการเคลื่อนย้ายจะต้องนำโลงศพออกมาตั้งบริเวณหน้าบ้านและประกอบพิธีไหว้เพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเคลื่อนย้ายฌาปนกิจยังวัด ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นว่าการเคลื่อนย้ายผู้ล่วงลับมิใช่เพียงการเคลื่อนย้ายร่าง หากเป็นการสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้การเดินทางของดวงวิญญาณเป็นไปอย่างราบรื่นและได้รับการคุ้มครอง

2.2 เรื่องเล่าจากชุดภาพถ่ายของครอบครัว B (นามสมมติ) จากการสัมภาษณ์ คุณ B (นามสมมติ) สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลบ้านที่เก็บภาพถ่ายของตระกูลในอดีตไว้ ระบุว่าภาพถ่ายทั้งหมดนี้เป็นภาพถูกใส่กรอบและแขวนไว้บนผนังภายในบ้านมาเป็นเวลานานตั้งแต่ก่อนที่ตนจะเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านหลังนี้ โดยไม่ทราบแน่ชัดว่าผู้ใดเป็นผู้บันทึกภาพ ซึ่งในภาพที่ 3 มีข้อความเขียนไว้ใต้ภาพว่า “ที่ระลึกในงานบรรจุศพ เตี่ยและแม่ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2503” อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่สามารถระบุผู้ถ่ายภาพได้ แต่ภาพถ่ายเหล่านี้ยังคงได้รับการเก็บรักษาไว้ในฐานะมรดกของครอบครัว และเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความทรงจำเกี่ยวกับบรรพบุรุษ พิธีกรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านเรื่องเล่าของสมาชิกในครอบครัว จากความตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์คุณ B ว่า

“ทั้งสามภาพนี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่ปู่จะย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านหลังนี้ จากความทรงจำที่คุณแม่บุญธรรมเล่าให้ฟังว่า เป็นงานศพของอาเหล่างกับอาเหล่าน้า (ผู้ที่ล่วงลับทั้งสอง) โรงที่ตั้งศพของอาเหล่างและอาเหล่าน้า คนในครอบครัวร่วมกันสร้างขึ้นเองโดยไม่ได้จ้างใคร ประดิษฐ์ขึ้นมาอย่างสวยงาม เพื่อทำเป็นที่ตั้งโลงศพที่สามารถยกไปยังสุสานได้ เพราะสมัยก่อนไม่มีรถยก ในส่วนของโลงจำปาก็ได้ฉันนั่งเรือขึ้นไปซื้อมาจากกรุงเทพ อาเหล่างเสียชีวิตก่อนอาเหล่าน้าประมาณสามปี แต่ลูกหลานเก็บศพของท่านไว้และนำมาประกอบพิธีฝังพร้อมกับอาเหล่าน้า และโรงที่ตั้งศพนี้ก็จะต้องอยู่ในโรงทิม (สถานที่ไว้ศพ) ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามบ้าน โดยมีความเชื่อหลังจากประกอบพิธีศพผ่านไป แล้วว่าที่ตรงนั้นไม่ให้สร้างเป็นที่อยู่อาศัย เพราะเคยเป็นที่ไว้ศพมาก่อน ปัจจุบันจึงทำเป็นโรงจอดรถแทน ทั้งสองรูปจะเป็นเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกัน คือเหตุการณ์ภาพที่ หนึ่งเป็นการตั้งสวดศพที่บ้าน ในภาพก็จะเป็นลูก ๆ ของอาเหล่างอาเหล่าน้า ก่อนจะเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องในภาพที่สองโดยจะนำไปฝังที่สุสานในวัดทรายงาม”

(คุณ B [นามสมมติ], Personal communication, 2026)

เรื่องเล่าของคุณ B ทำให้ทราบรายละเอียดเพิ่มเติมจากภาพถ่าย กล่าวคือภาพถ่ายไม่ได้เป็นเพียงภาพของครอบครัวที่ยืนอยู่หน้าวงหรีด แต่เป็นส่วนหนึ่งของลำดับเหตุการณ์ในพิธีศพที่ประกอบด้วยการตั้งศพที่บ้าน การเคลื่อนย้ายศพ และการฝังศพ ทำให้ภาพนี้มีความหมายในฐานะภาพของกระบวนการประกอบพิธีศพ มากกว่าภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว นอกจากนี้ เรื่องเล่ายังเปิดเผยให้เห็นแนวคิดเรื่องครอบครัวและเครือญาติของชาวจีน ที่ให้ความสำคัญกับการร่วมแรงร่วมใจของลูกหลานในการจัดพิธีศพในฐานะหน้าที่ร่วมกันของเครือญาติในการแสดงความกตัญญูและให้เกียรติบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ

2.3 เรื่องเล่าจากชุดภาพถ่ายของครอบครัว C (นามสมมติ) จากชุดภาพที่ถูกถ่ายโดยคุณ C (นามสมมติ) ซึ่งเป็นสมาชิกหลักของครอบครัวที่ได้บันทึกภาพถ่ายทั้งสองด้วยตนเอง ได้เล่าเรื่องราวละเอียดที่เกี่ยวกับความเป็นมาของบุคคลในภาพถ่าย ว่าเป็นบรรพบุรุษรุ่นแรกของตระกูลที่อพยพมาจากประเทศจีนตั้งแต่ช่วงสมัยรัชกาลที่สาม ข้อมูลดังกล่าวทำให้ภาพถ่ายมิได้เป็นเพียงภาพของครอบครัว แต่กลายเป็นหลักฐานที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์การอพยพ การตั้งถิ่นฐาน และรากเหง้าของชุมชนจีนหนองบัวเข้ากับความทรงจำของลูกหลานในปัจจุบัน จากความตอนหนึ่งของการสัมภาษณ์คุณ C ว่า

“จากภาพแรกเป็นภาพของต้นตระกูลที่มาจากเมืองจีน น่าจะช่วงสมัยรัชกาลที่สาม มีอายุยาวนาน ถ่ายเมื่อช่วงชิงมั่ง ในทุกปีจะถ่ายไว้เป็นความทรงจำของกิจกรรมที่มีการรวมตัวกันของเหล่าญาติพี่น้องที่มาไหว้ในช่วงเทศกาลชิงมั่ง ที่สุสานเขาหนองบัว ส่วนภาพที่สองเป็นเจดีย์ที่รวม

ลูกหลานของรุ่นแรกที่มาอยู่ที่นี่ ก็จะรวมไว้ในเจดีย์เดียวกัน เพราะว่าพื้นที่ในการสร้างสุสานน้อยลง ต้องปรับเปลี่ยนจากการฝังร่างเป็นเผา แล้วก็เก็บอัฐิไว้ในเจดีย์ของตระกูล มีส่วนดีก็คือ ลูกหลานรุ่นหลังก็จะมาไหว้บรรพบุรุษสายตรงของเขา ถือเป็นการรวมญาติครั้งใหญ่ไปในตัวด้วย รูปนี้ถ่ายเมื่อสองถึงสามปีที่แล้ว ส่วนที่ปิดผ้าแดงไว้คือบุคคลในภาพที่ยังไม่เสียชีวิต แต่ทำเตรียมรอไว้ก่อน เพราะอยู่ในภาพถ่ายเดียวกัน หากเขาเสียชีวิตก็จะเปิดผ้าสีแดงที่ปิดชื่อและหน้าของเขาออก จะเห็นถึงความผูกพันของลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่กับบรรพบุรุษที่จากไป ความต่อเนื่องกันของแต่ละ generation การรวมตัว พบปะญาติครั้งใหญ่ในแต่ละปี”

(คุณ C [นามสมมติ], Personal communication, 2026)

นอกจากนี้ คุณ C ยังอธิบายว่าภาพหมู่ถูกถ่ายเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลเซ็งเม้ง ทำให้ทราบว่าภาพถ่ายไม่ได้มีหน้าที่เพียงบันทึกเหตุการณ์ หากเป็นส่วนหนึ่งของธรรมเนียมการสร้างและสืบทอดความทรงจำของครอบครัว ภาพแต่ละปีทำหน้าที่บันทึกการกลับมารวมตัวของลูกหลานในแต่ละช่วงเวลา จึงเป็นทั้งหลักฐานของการเปลี่ยนผ่านของแต่ละรุ่นและเป็นเครื่องยืนยันความต่อเนื่องของสายตระกูล การถ่ายภาพในเทศกาลเซ็งเม้งจึงเป็นพิธีกรรมทางสังคมควบคู่ไปกับพิธีกรรมการเช่นไหว้บรรพบุรุษ ท้ายที่สุด เรื่องเล่าของคุณ C เช่นเดียวกับเรื่องเล่าก่อนหน้านี้ ทำให้เห็นว่าภาพถ่ายมิได้เป็นเพียงการบันทึกบุคคลหรือสถานที่ หากเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของครอบครัว-ตระกูล ภาพถ่ายจึงทำหน้าที่เป็นทั้ง ‘หลักฐานประจักษ์พยาน’ และ ‘วัตถุแห่งความทรงจำในอดีต’ ที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษและลูกหลานยังคงเชื่อมร้อยกัน (Borggreve, 2022)^[1]

โดยสรุป ภาพถ่ายพิธีงานศพของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงหลักฐานเชิงประจักษ์ของการล่วงลับ แต่คือ ‘วัตถุแห่งความทรงจำ’ ที่กลับมามีชีวิตผ่านเรื่องเล่าของคนรุ่นหลัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับความตายที่มีลักษณะผสมผสาน ทั้งความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณ การแสดงความกตัญญูผ่านการร่วมแรงร่วมใจของเครือญาติ ตลอดจนการปรับตัวของพิธีกรรมตามกาลเวลา ขณะเดียวกัน ก็ยังเป็นกลไกสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจีนหนองบัว โดยทำหน้าที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์การอพยพตั้งถิ่นฐาน ตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงสายเลือด และสร้างพื้นที่ทางสังคมอย่างเทศกาลเซ็งเม้งที่หลอมรวมลูกหลานเข้าด้วยกัน

5.3 อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจีนหนองบัวที่ถูกประกอบสร้างผ่านภาพถ่ายงานศพ ผลการศึกษาในส่วนนี้เน้นการวิเคราะห์กระบวนการวางกรอบ-องค์ประกอบของภาพถ่ายและเรื่องเล่าเกี่ยวกับภาพถ่ายพิธีงานศพ สะท้อนต่อความหมายต่อความตายของผู้คนและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจีนหนองบัวในสองประเด็นสำคัญ ดังนี้

3.1 การให้ความหมายต่อความตายของผู้คน ชุดภาพถ่ายเกี่ยวกับพิธีงานศพในอดีตในชุมชนจีนหนองบัว จังหวัดจันทบุรีเหล่านี้ สะท้อนว่าผู้คนในชุมชนจีนหนองบัวไม่ได้มองความตายเป็น ‘จุดจบ’ หรือ ‘ความน่ากลัว’ ตามความเข้าใจโดยทั่วไป แต่มีการให้ความหมายใหม่ในสามเรื่องสำคัญ ประกอบด้วย เรื่องที่หนึ่ง ‘ความตายคือการเปลี่ยนผ่านสู่สภาวะบรรพบุรุษ’ ดังสะท้อนได้จากการสร้างโรงที่ตั้งศพในภาพที่ 3 การสร้างฮวงซุ้ยทรงเจดีย์ขนาดใหญ่ในภาพที่ 4 และการดูแลฮวงซุ้ยในภาพที่ 5 โดยที่พิธีศพกลายเป็นกระบวนการส่งดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดีเพื่อไปเป็นบรรพบุรุษ ผ่านการจัดตั้งโรงตั้งศพที่ประณีต การเตรียมเครื่องเช่นไหว้จำนวนมาก และการทำพิธีตามลำดับขั้น เพื่อแสดงความกตัญญูและตอบแทนพระคุณ ซึ่งภาพเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นความเชื่อที่ว่า ผู้ตายเพียงแค่อายย้ายที่อยู่ไปสู่โลกถัดไป และยังคงมีสถานะเป็นบรรพบุรุษของครอบครัวและตระกูลที่คอยปกป้องลูกหลาน นอกจากนี้ ประเด็นนี้ยังสัมพันธ์กับเรื่องการตอกย้ำโครงสร้างและลำดับอาวุโส โดยเฉพาะภาพที่ 3 และภาพที่ 4 มีการจัดวางตำแหน่งผู้คนโดยให้ภาพผู้ล่วงลับอยู่ศูนย์กลาง สะท้อนการจัดการความสัมพันธ์

ตามคติจีนที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส และความกตัญญู ภาพถ่ายจึงทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานในการผลิตซ้ำโครงสร้างตระกูลให้คนรุ่นหลังเห็นและปฏิบัติตาม สอดคล้องกับการจารึกสายสัมพันธ์ตระกูลในภาพที่ 6

เรื่องที่สอง ‘สายสัมพันธ์ที่คงอยู่เหนือความตาย’ จากองค์ประกอบของภาพถ่ายและเรื่องเล่าเกี่ยวกับภาพถ่ายสามารถแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษผู้ล่วงลับและคนเป็นที่ยังคงอยู่ โดยเฉพาะภาพที่ 3 และภาพที่ 4 เผยให้เห็นการจัดวางภาพผู้ล่วงลับทั้งชายและหญิงไว้เคียงคู่กันในพิธีกรรม และเรื่องเล่าอธิบายว่า ครอบครัวเลือกเก็บศพของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับสองท่านไว้ถึงสามปีเพื่อรอฝังพร้อมกัน สะท้อนความเชื่อที่ว่าความสัมพันธ์ของคู่ชีวิตและความเป็นครอบครัวไม่ได้สิ้นสุดลงเมื่อเสียชีวิต แต่ต้องได้รับการรักษาให้ดำรงอยู่ต่อไปในโลกหลังความตาย และเรื่องสุดท้าย คือ ‘การแบ่งแยกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ออกจากพื้นที่ชีวิต’ จากองค์ประกอบและเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจากภาพที่ 3 สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดและแบ่งแยกขอบเขตระหว่างโลกผู้มีชีวิตกับโลกผู้ล่วงลับผ่านการกั้นฉาก สอดคล้องกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ‘โรงทิม’ ที่ใช้ตั้งศพเป็นพื้นที่เฉพาะของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ สมาชิกภายในเครือญาติรุ่นหลังจึงมีข้อปฏิบัติร่วมกันว่า จะไม่สามารถนำพื้นที่ตรงนั้นมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยหรือเข้ามาอยู่อาศัยในภายหลังได้ แต่จะปรับประโยชน์อื่น ๆ ไป เช่น การเป็นโรงจอดรถแทน ซึ่งเป็นการผสมผสานคติจีนเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น

ดังนั้น ชุดภาพถ่ายและเรื่องเล่าเหล่านี้ จึงสะท้อนว่าชาวจีนหนองบัวมองความตายเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านและการดำรงอยู่ร่วมกันมากกว่าเป็นจุดจบที่น่ากลัว โดยจำแนกการให้ความหมายออกเป็นสามมิติสำคัญ มิติแรก คือการเปลี่ยนผ่านสู่สภาวะบรรพบุรุษผู้คอยปกป้องดูแลลูกหลาน ผ่านการจัดพิธีกรรมและสถานที่อย่างเป็นลำดับขั้น มิติต่อมา คือสายสัมพันธ์ที่คงอยู่เหนือความตาย สะท้อนจากการจัดวางภาพถ่ายคู่ชีวิตเคียงข้างกันในพิธีและการเก็บศพเพื่อรอฝังพร้อมกันเพื่อรักษาความเป็นครอบครัวในโลกหลังความตาย และมิติสุดท้าย คือการแบ่งแยกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ออกจากพื้นที่ชีวิต ผ่านการกำหนดขอบเขตด้วยฉากกั้นและข้อปฏิบัติของเครือญาติที่ไม่นำพื้นที่ที่ตั้งศพหรือโรงทิมมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยในภายหลัง แต่ปรับประโยชน์เป็นโรงจอดรถแทน ซึ่งแสดงถึงการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อจีนกับบริบทของท้องถิ่นอย่างลงตัว

3.2 การประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจีนหนองบัว ภาพถ่ายและเรื่องเล่าเกี่ยวกับภาพถ่ายทั้งสามชุดข้างต้น สะท้อนแง่มุมการประกอบสร้างอัตลักษณ์และการนิยาม ‘ความเป็นชุมชนจีน’ ในกรณีของชุมชนจีนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี ในลักษณะที่ไม่ใช้วัฒนธรรมที่หยุดนิ่งหรืออัตลักษณ์ที่ตายตัว แต่เป็น ‘อัตลักษณ์ที่ทับซ้อนและสามารถเปลี่ยนแปลงได้’ ผ่านการถูกนิยามขึ้นใหม่ภายใต้พลวัตความเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดยที่อัตลักษณ์ความเป็นจีนของชุมชนหนองบัวในลักษณะดังกล่าว สามารถพิจารณาผ่านมิติของอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนกันในสามเรื่องสำคัญ ประกอบด้วย เรื่องที่หนึ่ง ‘พิธีกรรมแบบจีนผสมไทย’ ดังพิจารณาได้จากเรื่องเล่าของคุณ A เกี่ยวกับภาพที่ 1 และภาพที่ 2 ที่อธิบายอย่างชัดเจนว่า พิธีศพหนองบัวมีลักษณะผสมผสาน ทั้งการตั้งศพที่บ้าน การจัดอาหารคาวหวาน เครื่องไหว้ตามคติจีน แต่มีการจัดเครื่องสังฆทานและเคลื่อนย้ายศพไปเผาที่วัดตามวิถีพุทธไทย สะท้อนว่าชุมชนไม่ได้ยึดธรรมเนียมดั้งเดิมทั้งหมด แต่ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทสังคมไทยโดยยังรักษาแก่นเรื่องความกตัญญูไว้

เรื่องที่สอง ‘การปรับเปลี่ยนวัตถุและองค์ประกอบของพิธีกรรมความตายตามข้อจำกัดทางสังคม’ เรื่องเล่าในภาพที่ 2 ชี้ให้เห็นตัวกรองด้านเวลา ในอดีตลูกหลานต้องสวมชุดกระสอบหรือผ้าดิบหยาบ ๆ เพื่อแสดงความเศร้าโศกขั้นสูงสุด แต่ภาพถ่ายเป็นประจักษ์พยานว่าลูกหลานเลือกสวมเสื้อผ้าสีขาวทั่วไปแทน เนื่องจากข้อจำกัดในการจัดหาผ้ากระสอบในเวลานั้น เป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบเชิงวัตถุแต่ยังคงรักษาคุณค่าความกตัญญูดั้งเดิม นอกจากนี้ การฝังศพในฮวงซุ้ยในภาพที่ 4 และภาพที่ 5 ที่ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการฌาปนกิจแล้วเก็บอัฐิไว้ในเจดีย์ประจำตระกูลแทนในภาพที่ 6 ก็ยังสะท้อนให้เห็นการปรับตัวตามสิ่งแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ของสุสาน การเปลี่ยนแปลงนี้พิสูจน์ว่าอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวจีนหนองบัวมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวตามบริบททางกายภาพของพื้นที่อยู่ตลอดเวลา

เรื่องสุดท้าย ‘อัตลักษณ์ทางตัวอักษรและภาษาแบบผสมผสาน’ บ้ายจารึกในภาพที่ 6 คือข้อพิสูจน์ถึงการใช้ภาษาไทยเพื่อระบุชื่อนามสกุลอย่างเป็นทางการ แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้อักษรจีนกำกับแซ่ และใช้นำนับญาติภาษาจีนท้องถิ่น

อย่างกังและม้า สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนจีนหนองบัวนิยามตัวเองเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่ยังรักในชุมชน และยังเชื่อมโยงกับรากเหง้าความเป็นจีนจากบรรพบุรุษของตนเอง

กล่าวได้ว่า ภาพถ่ายและเรื่องเล่าในพิธีศพเหล่านี้ สะท้อนว่าอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชุมชนหนองบัวไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง แต่เป็นอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนและปรับเปลี่ยนตามกาลเวลาในสามมิติสำคัญ มิติแรก คือการประกอบพิธีกรรมแบบจีนผสมไทยที่ผสมผสานการเซ่นไหว้ตามคติจีนเข้ากับการทำบุญสังฆทานและฌาปนกิจที่วัดพุทธ มิติต่อมา คือการปรับเปลี่ยนวัตถุและองค์ประกอบตามข้อจำกัดของสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การสวมเสื้อผ้าสีขาวทั่วไปแทนชุดกระสอบเนื่องจากจัดหาได้ยาก และการเปลี่ยนจากการฝังศพมาเป็นเก็บอัฐิในเจดีย์ประจำตระกูลเนื่องจากพื้นที่สุสานจำกัด และมิติสุดท้าย คืออัตลักษณ์ทางภาษาที่ผสมผสานการใช้ภาษาไทยระบือสกุลเป็นทางการ ควบคู่กับการใช้อักษรจีนกำกับแซ่และใช้คำนับญาติดั้งเดิมอย่างกังและม้า สิ่งเหล่านี้ร่วมกันนิยามความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนของชาวหนองบัวที่สามารถหยั่งรากลึกในสังคมไทยได้อย่างกลมกลืนโดยไม่ละทิ้งรากเหง้าของบรรพบุรุษ

6. อภิปรายผล

การศึกษาวัฒนธรรมเกี่ยวกับความตายและพิธีศพของชาวจีนหนองบัวผ่าน ‘ช่วงเวลาภายหลังพิธีศพ’ โดยใช้ภาพถ่ายและเรื่องเล่าในฐานะวัตถุแห่งความทรงจำและประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์ สามารถเปิดพื้นที่ไปสู่การสร้างความเข้าใจชุมชนในมิติที่ลึกซึ้งและกว้างกว่างานศึกษาในอดีต โดยข้ออภิปรายถกเถียงต่อองค์ความรู้เดิมเกี่ยวกับชุมชนหนองบัวที่ผ่านมา ประกอบด้วย ประเด็นที่หนึ่ง พลวัตความสัมพันธ์และวิถีชีวิต กลุ่มงานศึกษาชุมชนในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ (Songsiri, 2018)^[16] มุ่งเน้นการฉายภาพหนองบัวในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีรากเหง้าเด่นชัดในฐานะชุมชนจีนแต่จัดตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในขณะที่ผลการศึกษาในงานนี้พยายามสะท้อนต่อประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะเหตุการณ์ในอดีต แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตผ่านการให้ความหมายของผู้คนในช่วงหลัง การใช้ภาพถ่ายทบทวนความทรงจำในอดีตเผยให้เห็นว่า พื้นที่ทางประวัติศาสตร์แห่งนี้มีกลไกควบคุมสังคมที่เหนียวแน่น ผ่านการตอกย้ำโครงสร้างและลำดับอาวุโสตามคติแบบจีน มากไปกว่านั้น ความทรงจำภายหลังพิธีศพยังเผยให้เห็นระบบคิดเรื่องการแบ่งแยกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ออกจากพื้นที่ชีวิต ซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนว่าคติความเชื่อจีนดั้งเดิมได้ผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิตในบริบทท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและมีพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง นอกจากนี้ ในประเด็นที่สอง ความยืดหยุ่นของรากเหง้า การเสนอภาพอัตลักษณ์ของหนองบัวในฐานะ ‘ชุมชนชนมแปลก’ โดยงานศึกษาที่ผ่านมา (Osodcharoen, 2018^[11]; Orachun et al., 2021)^[10] เป็นการนำเสนอภาพการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ในปัจจุบันที่มีลักษณะเป็นความเปลี่ยนแปลงแบบเส้นตรง ทั้งนี้ ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชาวหนองบัวมีลักษณะที่ทับซ้อนและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังที่ปรากฏในความทรงจำภายหลังพิธีศพเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนวัตถุเชิงพิธีกรรม เช่น การสวมเสื้อผ้าสีขาวทั่วไปแทนชุดกระสอบดิบที่หาได้ยากในเวลานั้น หรือการเปลี่ยนจากการฝังศพในฮวงซุ้ยมาเป็นการเก็บอัฐิในเจดีย์ประจำตระกูลเนื่องจากพื้นที่สุสานจำกัด อัตลักษณ์ของชาวหนองบัวจึงไม่ใช่การเปลี่ยนผ่านจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่งอย่างฉับพลัน แต่เป็นการปรับตัวอย่างประนีประนอมเพื่อรักษาแก่นคุณค่าเดิม โดยเฉพาะความกตัญญูและการนับถือบรรพบุรุษเอาไว้ภายใต้ความเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาเพียงในช่วง ‘ระหว่ง’ พิธีงานศพอาจไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจวัฒนธรรมเกี่ยวกับความตาย แต่การขยับมาสู่การศึกษาช่วง ‘ภายหลังพิธีงานศพ’ โดยให้ภาพถ่ายทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานกระตุ้นความทรงจำและเรื่องเล่า ผลลัพธ์ที่ได้จึงกลายเป็นการร้อยเรียงประวัติศาสตร์ ตลอดจนพลวัตการปรับตัวทางวัฒนธรรมและแสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชาวหนองบัวมีลักษณะที่ทับซ้อนและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังภาพถ่ายเหล่านั้น ซึ่งได้เติมเต็มช่องว่างของงานศึกษากลุ่มเดิม

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ภายใต้การศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ที่ได้รับจำนวนสามประการ ประกอบด้วย หนึ่ง สร้างความเข้าใจประวัติศาสตร์ของชุมชนหนองบัวในฐานะประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ซึ่งไม่ได้หยุดนิ่งอยู่แค่เหตุการณ์ในอดีตหรือโครงสร้างทางกายภาพ แต่ถูกจัดการและผลิตซ้ำผ่านความสัมพันธ์ทางสังคมกับการให้ความหมายต่อความตายของผู้คน การศึกษาความทรงจำภายหลังพิธีศพช่วยสะท้อนถึงความเป็นจีนผ่านกลไกควบคุมสังคมตามคติขงจื้อ ทั้งการตอกย้ำระบอบอาวุโสและแผนผังสายเลือด การแต่งกายชุดสีขาวเพื่อจำแนกญาติสายตรง ตลอดจนปฏิบัติการทางวัฒนธรรมผ่านวัตถุพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การจัดสำรับอาหารเครื่องเซ่นไหว้ การเผากระดาษเงินกระดาษทอง การสร้างซุ้มงูเต็ก โลงจำปา สุสานฮวงซุ้ย และการกำหนดข้อห้ามในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างโรงทมิฬ สอง ความทับซ้อนและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ของอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนจีนหนองบัว ซึ่งไม่ได้เปลี่ยนผ่านเป็นเส้นตรงจากวิถีชีวิตดั้งเดิมไปสู่อัตลักษณ์ชุมชนชนมแปลกอย่างฉับพลันตามที่งานศึกษาในอดีตเคยนำเสนอ และ สาม การเปลี่ยนมาศึกษาช่วงเวลาภายหลังพิธีศพโดยใช้ภาพถ่ายเป็นประจักษ์พยาน สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดของการสังเกตการณ์ระหว่างพิธีที่เห็นเพียงขั้นตอนเฉพาะหน้า ไปสู่การร้อยเรียงประวัติศาสตร์ทางสังคมวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่จัดระเบียบสังคม หล่อหลอมสายสัมพันธ์ และสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นจีนซึ่งเติมเต็มช่องว่างของงานศึกษาเดิมที่เน้นเพียงมิตินโยบายการท่องเที่ยวหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน

8. ข้อเสนอแนะ

1. ยกกระดับเนื้อหาการท่องเที่ยวชุมชน ผ่านการนำเรื่องเล่าจากภาพถ่ายและประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตนี้ ไปพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือสื่อนำชมชุมชน เพื่อเพิ่มความลึกซึ้งและสร้างจุดขายใหม่ให้หนองบัว นอกเหนือจากภาพลักษณ์เรื่องชุมชนชนมแปลก
2. การจัดทำคลังข้อมูลความทรงจำท้องถิ่น ผ่านการใช้แนวทางกระตุ้นความทรงจำด้วยภาพถ่ายเก่าของครอบครัวหรือตระกูลต่าง ๆ ภายในชุมชน มาจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ออนไลน์หรือศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่และคนในท้องถิ่นได้สืบทอดคุณค่าความกตัญญูและเข้าใจรากเหง้าของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

REFERENCE

- [1] Borggreve, E. (2022). *Photography The Witnessed or The Witness*. <https://www.ellenborggreve.com/blog/2022/4/photography-the-witnessed-or-the-witness>.
- [2] Chatudomphol, W. (2017). Communication Through Tableau Staged Photography. *Journal of Journalism, 10*(1), 7 - 60.
- [3] Edwards, E. (1999). Photographs as Objects of Memory. Material memories. In M. Kwint, C. Breward, & J. Aynsley (Eds.), *Material Memories: Design and Evocation* (pp. 221-236). Berg.
- [4] Huang, C., & Suk-erb, S. (2020). The conservation and inheritance of the ancestral ritual tradition of the Thai Chinese in three provinces in the Northeast. *Academic Journal of Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, 9*(2), 116–128.
- [5] Kerdsap, P. (1997). *Persistence and change in Chinese funeral ritual at Wat Hualumpong in Bangkok Metropolis* [Unpublished master's thesis]. Chulalongkorn University.
- [6] Lei, S., Tabsri, C., & Nu-lm, B. (2016). The funeral culture of Chinese-Thai in Chonburi, Thailand: Belief and practice. *Journal of Education and Social Development, 12*(2), 144–155.
- [7] MoMA. (n.d.). *Photography as Witness*. <https://www.moma.org/collection/terms/photography/photography-as-witness>.
- [8] Na, E. (2024). *Chinese funeral customs to pay respects to the dead, from what to wear to why age is key*. <https://www.scmp.com/lifestyle/arts-culture/article/3276196/chinese-funeral-customs-pay-respect-dead-what-wear-why-age-key>.
- [9] Namphet, P. (2023). *Reflecting on Death Through Anthropology*. <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/452>.
- [10] Orachun, C., Khuninthong, K., Ngamlard, C., Sookprasert, M., Duangprom, L., & Suksangun, W. (2021). Kanom Kuay Ling: Community identity of rare and unknown dessert community in Nongbua Sub-district, Mueang District, Chanthaburi Province. *RBRU Journal of Humanities and Social Sciences, 2*(2), 24–31.
- [11] Osodcharoen, A. (2018). *Factors involved in the management of Kha Nom Plak Rim Klong Nong Bua Community Market* [Unpublished master's thesis]. Thammasat University.
- [12] Pink, S. (2006). *The future of visual anthropology: Engaging the senses*. Routledge.
- [13] Pothisita, C. (2019). *The science and art of qualitative research*. Amarin.
- [14] Rattanopat, P., Chamsoon, J., Sunthornviphart, A., Boonma, L., & Sobkhunthot, P. (2024). Enhancing community tourism potential through products and linking tourist routes along the coastline, Chanthaburi Province. *Journal of Social Science Panyapat, 6*(1), 309–324.
- [15] Saensra, A., Wongkaew, W., & Sriwan, C. (2024). Beliefs and rituals regarding death of Hua Phai Catholic community in Chonburi and Chachoengsao Provinces. *Journal of Liberal Arts RMUTT, 5*(2), 72–85.

- [16] Songsiri, W. (2018). *Observations Regarding Dr. Bradley's Journey to Chanthaburi During the Reign of King Rama III*. <https://walailaksongsiri.com/2018/06/08/chanthaboon-bradley/>.
- [17] Sotwitee, S., Potipat, J., & Tagong, W. (2022). The compared process of community product development for promoted tourism between community tourism enterprise of Nam Chiew, Trat Province and Nong Bua Tourism Community, Chanthaburi Province. *DRIRDI Research for Community Service Journal*, 8(1), 18–30.
- [18] Strassler, K. (2010). *Refracted visions: Popular photography and national modernity in Java*. Duke University Press.
- [19] Suphathit, N., Boonkird, B., & Yongpetch, B. (2016). The rituals for the dead of Chinese-Thai in Chonburi. *Journal of Politics, Administration and Law*, 8(1), 323–340.